

چگونگی پرورش عواطف اخلاقی کودکان توسط

مادران دیدگاه اسلام

صدیقه جامه‌بزرگ

چکیده

وجود انسان سرشار از عواطف است و زندگی او در تمام مراحل رشد تحت تأثیر این عواطف می‌باشد و سلامت روانی و عقلی انسان هم بسته به سلامت عاطفی اوست. مادر به عنوان اولین مربی هر انسانی نقش آشکاری در ایجاد امنیت روانی و ساختن جامعه‌ای سالم دارد و ایشان با شناخت روش‌های صحیح پرورش عاطفی می‌تواند فرزندان سالم برای جامعه تربیت کند چراکه فرزندان امروز پدران و مادران آینده یک جامعه خواهند بود.

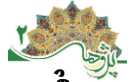
این مقاله تعریف عاطفه را به صورت مطلق گرایش‌های طرفینی یا هیجانی که توأم با ثبات و انفعالات است بیان می‌کند. عاطفه دارای دو بعد مثبت و منفی می‌باشد و دارای سه مرحله رشد: ذاتی، اجتماعی و ایده‌آلی است. در زبان‌های مختلف حالت‌های اصلی عاطفه که همان غم و شادی در چهره به صورت مشابه آشکار می‌شود. روان‌شناسان معتقدند که ابراز عاطفه از همان دوران نوزادی شروع می‌شود. و عواملی از جمله: محبت، خوش‌رویی، چشم‌پوشی از عیوب، هدیه دادن، الگودهی و... برای پرورش عواطف لازم و ضروری می‌باشد و عاطفه هم در زندگی فردی و هم اجتماعی تأثیر مهمی دارد و مادر می‌تواند با پرورش این عواطف فرزند خود را سعادتمند سازد.

واژگان کلیدی: عواطف، اخلاق، عواطف اخلاقی

پیشینه پژوهش

احساسات و عواطف، جزئی از دنیای روانی انسان به حساب می‌آیند و نقش بسیار مهمی در زندگی او دارند. عواطف برای تامین آسایش انسان و عاملی برای ایجاد تعادل در زندگی است و یکی از مهمترین مقوله‌های تربیتی بعد عاطفی می‌باشد. که ما باید کودکانمان را برای استفاده درست از عواطفشان تربیت کنیم.

مطالب زیادی در کتاب‌ها، مقالات و پایان نامه‌ها در مورد تعلیم و تربیت، عواطف و احساسات بیان شده است و در کتاب‌های روان‌شناسی عواطف و انواع آن را بررسی و بیان کرده‌اند که پرورش عواطف می‌تواند ناظر به عواطف مرتبط با اخلاق فردی باشد و می‌تواند ناظر به اخلاق اجتماعی مثلاً پرورش عواطف خاصی شخص به جای درون‌گرا شدن برون‌گرا باشد. در آن منابع انواع تربیت را به صورت جزیی بیان شده است کتاب‌هایی از جمله: نقش مادر در تربیت، رفتار بانوزاد، تربیت کودک در جهان امروز، رشد و شخصیت کودک و... مقالاتی از جمله: تربیت عاطفی و اجتماعی نوجوان، تربیت عاطفی مقوله‌ای مهم در پرورش فرزند، نقش عواطف و هیجانات و... پایان نامه‌هایی با عنوان: تبیین شیوه‌های تربیت عاطفی کودک از دیدگاه پیامبر اکرم، تبیین تربیت عاطفی از منظر علامه طباطبایی و... و در همه آنها بیان شده که مادر یکی از نقش‌های اصلی را دارا است اما در مورد اینکه چگونه مادر می‌تواند به خوبی و کامل این عواطف را پرورش دهد به صورت گسترده بیان نشده است و ما می‌خواهیم در این مقاله این کار را انجام دهیم.

سوال اصلی

مادر چه باید در تربیت عواطف اخلاقی کودکان انجام دهد تا پرورش به بهترین شکل صورت بگیرد؟

سوالات فرعی

- ۱- عواطف اخلاقی چیست و چه مواردی را شامل می شود؟
- ۲- رشد عواطف اخلاقی کودک چه مراحل دارد؟
- ۳- روش های تربیتی پرورش عواطف اخلاقی کدام است؟
- ۴- پرورش عواطف اخلاقی از چه زمانی باید صورت بپذیرد؟
- ۵- چه عواملی در پرورش عواطف اخلاقی کودکان موثر است؟

هدف پژوهش

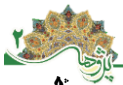
زمانی که انسان به آرامش نمی رسد و در هر مرحله ای از زندگی هر موفقیتی که به دست می آورد قانع نیست ما باید این نا آرامی رادر کودکی او و چگونگی پرورش کودک در آن دوران جستجو کنیم پس اهمیت دارد که بدانیم یک کودک چگونه باید عواطف او پرورش یابد تا یک جامعه ای سالم و موفق داشته باشیم.

معنی لغوی عاطفه

عاطفه یک اسم عربی است که در فارسی به معنای مهربانی، شفقت، مهر، خویشی و قرابت استفاده شده است.^۱

عاطفه در لغت به مطلق گرایش های طرفینی و یا شیء به شیء دیگر اطلاق می گردد. عاطفه که به عاطفات، یا عواطف جمع بسته می شود، مونث عاطف و مصدر آن عطف به معنای اعوجاج، میل و رغبت آمده

۱. دهخدا، علی اکبر، لغت نامه، معین محمد، فرهنگ نامه. عمید، فرهنگ نامه.

است. بعضی بیان می کنند که ریشه لغت لاتینی است و از Emouvt است و معنی آن برهم خوردگی است یک برهم خوردگی که موجب حرکت و فعالیت می شود.^۲

معنی اصطلاحی عاطفه

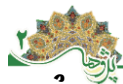
روانشناسان عاطفه را اینگونه تعریف کرده اند: توضیحات حالت هیجانی شخص که اندیشه او را همراهی می کند یا هیجان توام با ثبات و انفعالات و کنش های مثبت به کار رفته است.^۳

تعریف عاطفه از دیدگاه اسلامی^۴

۱- عاطفه رفتاری است که بر اساس معرفت و شناخت و بصیرت و تعقل انجام می گیرد. طبق این تعریف، معرفت و تعقل (تلاش عقل) و بصیرت، سه مبنای عاطفه می باشند..

۲- عاطفه رفتاری است که نیاز به برنامه، تصمیم و اراده دارد. یعنی ابتکار عملی است و عمل باید با نیت و معرفت و فکر انجام شود..

۳- عاطفه رفتاری سازنده است و از ویژگیهای صفات عالی انسانی است و ثمره فعالیت های انسانی است و هیچ شباهتی به رفتار حیوانات

۱. روانشناسی رشد، جمعی از مولفان، تهران سمت ۱۳۷۵، ج ۲، ص ۴۳۳-۴۳۰؛ اجلال زهرا، قرآن از عاطفه سخن می گوید، سایت تبیان ۱۳۹۲/۱۱/۲۶.
۲. جلالی مهدی، روانشناسی کودک، تهران انتشارات دانشگاه تهران چاپ سوم ۱۳۴۲ ص ۲۵۶.
۳. حسینی حبیبه، بررسی عواطف و احساسات در تعلیم و تربیت از دیدگاه اسلام و علوم جدید، پایان نامه کارشناسی ۱۳۸۳ مرکز آموزش خاوران دفتر تبلیغات اسلامی، ص ۱۷.
- صنوبری صادق، نقش عاطفه در تعلیم و تربیت قرآنی، موسسه صابره. نظری غلامرضا، نقش تربیتی عاطفه در اسلام، فصلنامه علمی قرهنگی پیام خرد شماره ۱-۲ سال ۱۳۹۲.
۴. اجلال زهرا، همان.

ندارد..

۴- عقل ارزشی به حقایق و زیبایی‌ها و ارزش‌ها و یقینیات به شدت جاذبه دارد. تمایل و جذبه‌ای که عقل به اینها نشان می‌دهد، و در قلب روحانی ایجاد می‌شوند، عاطفه نام دارد. .

۵- عاطفه ارزیابی موضعگیری در برابر ادراکات پدید می‌آید و زبان رفتار قلب و نقش در رفتار انسان دارد..

۶- عاطفه از ملکوت است و درب ورودی به خانه وجود انسان دارد. عاطفه در تمامی معانی و در فرهنگ‌های مختلف تقریباً به یک شکل محدود معنا شده است مانند مهر، محبت، مونث عاطف، شفقت، مهر و علاقه‌ی خویشی و قرابت.

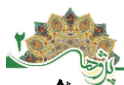
همچنین دارای تعاریف مختلفی می‌باشد از جمله!

الف: واکنش احساسی پیچیده‌ای است مرکب از یک عده تغییرات فیزیولوژیک که در تغییرات بدنی که مقدمه‌ی اعمال آشکارند، ظاهر می‌شوند.

ب: در روان کاوی مشتقی از سایق غریزی است که باعث پیدایش تنش در فرد شده، او را به کوشش برای رفع نیاز وادار می‌کند.

ج: از نظر جیمز - لنگه، ادراک واکنش فیزیولوژیک به یک پدیده‌ی محرک است.

د: از نظر اسکینر یک حالت فر ضی آمادگی است برای عمل در یک طریقه‌ی خاص که تابع اوضاع و شرایط موجود در تاریخ فرد می‌باشد.

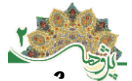
عواطف به دوبعد قابل تقسیم می‌باشد!

۱- عواطف مثبت؛ حالتی از انرژی فعال، تمرکز زیاد و اشتغال به کار لذت بخش است و دربر گیرنده طیف وسیعی از حالت‌های خلقی مثبت از جمله:

اعتماد به نفس و عزت نفس - علاقه - تمایل - شور و اشتیاق - شادی - احساس توانمندی - خویش‌تنداری (غیرت، پاکدامنی، حیا و شرم) و خویش‌نشدن پذیر - عفت بیان - عشق به خدا - همدلی (کمک به نیازمندان، رفع مشکلات، دستگیری از مستمندان) - ارتباط صمیمانه - ایمان و تقوای الهی - ادب - گذشت و فداکاری - صبر و تحمل - امید و حسن ظن به خدا - مشورت در کارها - کمال - صداقت - نوع دوستی - تواضع - برخورد دوستانه و حکیمانه با دیگران - عشق و محبت - احسان و نیکی - حسن خلق - صله رحم - خوشرویی - اخلاص و تسلیم بودن در برابر خداوند - عزیز داشتن خویش - مسئولیت پذیری - آرمان داری - مثبت اندیشی - رویا پردازی - تغییر پذیری - خوش مشربی - ماجراجویی - تکریم شخصیت - توجه و احترام به احساسات - عدالت ورزی - خوشحال کردن کسی -

۲- عواطف منفی؛ یک بعد عمومی از یأس درونی و اشتغال نداشتن به کار لذت بخش است که در پی آن حالت‌های خلقی اجتنابی از جمله:

۱. میرجلیلی علی محمد، عواطف مثبت، آثار و راهکارهای آن در سوره یوسف. کریم زاده جواد، عواطف مثبت و منفی. مرادی علی، تبیین شیوه‌های تربیت عاطفی کودک از دیدگاه پیامبر اکرم (ع)، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه علامه طباطبائی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی ۱۳۹۱. زینلی ده رجبی فاطمه، تبیین تربیت عاطفی از منظر علامه طباطبائی، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه اصفهان دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی ۱۳۹۱.

خشم - غم - تنفر - حقارت - عصبانیت - کینه - حسادت -
 دروغ‌گویی - توطئه - خیانت - ظلم - تکبر و غرور - بدبینی -
 اضطراب - ترس - ترس از شکست - ترس از تنبیه - احساس گناه -
 احساس ناتوانی - احساس حقارت - احساس جبر - احساس عدم امنیت
 - فرار از پذیرش مسئولیت.

مراحل رشد عواطف

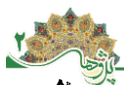
رشد عواطف انسان سه مرحله دارد:

۱- مرحله ذاتی: در این مرحله به عواطف کودک به ذات و شخص
 خودش مربوطند یعنی کودک فقط به اشباع امیال شخصی تلاش می‌کند
 مانند دوست داشتن لذت و شادی، ترس و خشم، محبت و... که هریک از
 آنها به مصالح کودک بستگی شدید دارد و وظیفه مادر که باندبیر تربیتی
 آنها را تربیت کند.

۲- مرحله اجتماعی: در این مرحله عواطف مربوط به دیگران در کودک
 ظاهر می‌شوند از این رو آگاهی آن را (مرحله نوع دوستی) گفته‌اند از جمله
 این عواطف می‌توان عشق، نفرت، احترام، همدلی، علاقه به تعریف و تمجید
 و میل به خودنمایی را نام برد.

۳- مرحله ایده آلی: در این دوره عواطف شخص به معنویات و معقولات
 متوجه می‌شوند مانند حق دوستی، زیاده‌دوستی، خیر طلبی، علاقه به مذهب
 و ارزش‌های متعالی و....^۱

۱. شرفی محمدرضا، مراحل رشد و تحول انسان، تهران چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ
 ارشاد اسلامی، چاپ سوم ۶۸ صص ۱۲۸-۱۲۶/ حسینی حبیبه، همان، ص ۳۱.

چگونه عواطف آموخته می‌شود؟

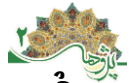
مردم فرهنگ‌های مختلف برای شش حالت عاطفی اصلی چهره کلمات مشابهی دارند: خوش‌حالی، تعجب، ترس، خشم، غمگینی، انزجار. اغلب پاسخ‌های عاطفی ما بستگی به یادگیری است. یادگیری مستقیم از طریق شرطی شدن امکان دارد. کودکان از دوران شیر خواری رفتار عاطفی را در خانواده مشاهده می‌کنند و از طریق مشاهده عواطف را یاد می‌گیرند.^۱

ابراز عاطفه از چه زمانی شروع می‌شود؟

تعدادی از محققین عقیده دارند که عواطف پایه که در چهره فرد به طور مستقیم دیده می‌شود (شادی، علاقه، تعجب، ترس، خشم، غم، بی‌زاری) از هفته‌های اول زندگی قابل دیدن است. و کودک هنگام تولد آمادگی بالقوه برای ابراز عاطفه خود دارد. و در ابتدا جز انفعالات مبهمی از رفتار عاطفی کودک چیزی فهمیده نمی‌شود ولی کم‌کم واکنش‌های عاطفی شکل خاصی به خود می‌گیرد و بعضی بر این باورند که عواطف فرد محدود به دو محور است یکی شادی و دیگری اجتناب از غم و در طول سال‌هایتمادی است که عواطف دیگر شکل می‌گیرد. بیشتر روانشناسان به این نتیجه رسیده‌اند که تمام نشانه‌های عواطف اصلی را از دوران نوزادی در او دید.^۲

۱. پاول هنری ماسن و دیگران، رشد و شخصیت کودک، مترجم: مهشید یاسائی، تهران نشر مرکز کتاب ماد چاپ هفتم ۱۳۸۰ ص ۴۶۲.

۲. لطف آبادی حسین، همان، ص ۸، قائمی علی، همان، ص ۹۱. رضوی مسعود، روان شناسی رشد و پرورش کودک، تهران سازمان انتشارات و خدمات فرهنگی کتاب دوم ص ۸۷-۸۶. لورابرک، روانشناسی رشد، مترجم: یحیی سید محمدی، ناشر اسبازان چاپ ۲۷ ج ۱ ص ۳۲۳.

در تعالیم اسلام عواطف اخلاقی را وابسته به عامل فطری و عامل محیطی را می‌دانند این مطلب بیانگر این واقعیت است که شخصیت کودک از همان انعقاد نطفه و حتی قبل از آن شکل می‌پذیرد و محیط مطلوب آن را پرورش می‌دهد.^۱

مراحل آمادگی رشد اخلاقی کودکان

الف- مرحله ناپیروی: هرکاری که انجام دهیم کودک تا چهار یا پنج سالگی اطاعت نمی‌کند و بسیاری از چیزها را نمی‌پذیرد زیرا کودک خود محور است و دنیا را از دید خودش نگاه می‌کند و از لحاظ رشد ذهنی هم به آن مرحله‌ای هم نرسیده که این مطالب را بپذیرد.

ب- مرحله دیگرپیروی: کودکان در سن دبستان در مرحله دیگرپیروی هستند؛ از افراد دیگرالگو می‌گیرند و همانندسازی می‌کنند و نقش‌پذیری دارند. آنچه به آنها بگویند قبول می‌کنند و به مرحله مسوولیت ذهنی نزدیک می‌شوند که تجزیه و تحلیل کنند.

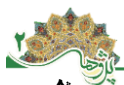
ج- مرحله خود پیروی: در سن بالاتر اتفاق می‌افتد. کودک زمانی به این رشد ذهنی دست پیدا می‌کند که خودش بتواند تجزیه و تحلیل کند و دارای استقلال ذهنی باشد.^۲

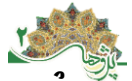
راهبردهای اصلی در پرورش عواطف

فرزندان سرمایه‌های هر جامعه‌ای هستند و پرورش آنها در دنیای کنونی اهمیت فراوانی دارد و برای تربیت و پرورش آنها باید نهایت تلاش و همت خود را به کار گیریم و این کار بدون شناخت درست از نادرست

۱. فرهادیان رضا، ص ۵۳

۲. فرهادیان رضا، ص ۵۸

ممکن نمی باشد و برای رسیدن به اهداف تربیت و پرورش شناخت شیوه های صحیح از غیر امری ضروری است.

۱- برای رسیدن به یک تربیت و پرورش خالی از هر گونه آسیب باید از اصول و روش هایی استفاده شود که دارای اعتبار باشد و اصولی معتبر شمرده شد که بر اصل ثابت تربیتی و پرورشی استوار باشد و مآرادر رسیدن به هدف مطلوب یاری رساند و عوارض منفی نداشته باشد و این اصول از ویژگی های عمومی انسان کشف می شوند و وضعی و قراردادی نیستند و برای همگان قابل استفاده می باشند.^۱

۲- یکی از ویژگی های انسان فطرت خدادادی اوست. فطرت یک سری استعداد های بالقوه در انسان است که با تربیت و پرورش صحیح به فعلیت می رسد و اگر این در کودک نبود مربی نمی توانست موفق شود لذا برنامه ها و اقدامات تربیتی و پرورشی باید بر اساس فطرت کودک انجام گیرد و عدم شناخت و آگاهی به کودک باعث غفلت این استعداد های بالقوه می گردد.^۲

۳- عامل بودن مربی در پرورش یکی دیگر از معیار های روش های تربیتی و پرورشی است که از ویژگی های تأثیر پذیر بودن انسان بدست می آید. کودک از عوامل مختلفی از جمله مربی تأثیر می گیرد و چون هنوز عقلش رشد نیافته و خوب و بد را هنوز تشخیص نمی دهد از هر رفتاری الگو می گیرد، لذا مربی در طول تربیت و پرورش باید دقت کامل داشته باشد

۱. فقیهی علی نقی، شیوه های تربیتی و تأثیر آن در آرامش روانی از دیدگاه امام

علی (ع)، نشر تربیت اسلامی کتاب چهارم ج ۱ ص ۳۱۳.

۲. مظلومی رجعی، تربیت معنایی انسان، تهران چاپ اول انجمن اولیا و مربیان جمهوری

اسلامی ایران ۱۳۷۴ ص ۱۰۹-۱۰۸.

و بداند که تمام حرکات و سخنانش برای کودک الگو به حساب می آید.^۱

۴- هماهنگی روش های پرورش با اصل تعقل است. کودک ناخود آگاه و نادانسته از دیگران الگو می گیرد لذا باید عقل او پرورش یابد تا این الگو پذیری در اوبه صورت کور کورانه نباشد و از طرفی لازم است کودک در امور فردی و اجتماعی، با بهره گیری از این سرمایه خدادادی کرامت ذاتی خود را شکوفا سازد با توجه به اهمیت تعقل ضروری است مربی برای اندیشه ورزی کودک از دوران کودکی بستر مناسبی را فراهم کند که این نیرو درست در او پرورش یابد.^۲

۵- یکی دیگر از ویژگی انسان در فرایند پرورش کرامت او است به این معنا که روش های تربیت و پرورش باید هماهنگ با اصل کرامت او باشد و کرامت و ارزشمندی از اساسی ترین نیازهای انسان است که خداوند در وجود انسان نهاده است و همه در اصل کرامت باهم مشترکند. از آسیب های این معیار، روش هایی چون تحقیر، ملامت و سرزنش، عیب جویی، ارتباط کلامی نامطلوب، نامگذاری نامناسب و... می باشد که باعث می شود کودک کرامت و شخصیت خود را از دست بدهد.^۳

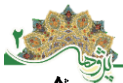
۱. حاجی ده آبادی محمد علی، درآمدی بر نظام تربیتی اسلام، قم چاپ اول مرکز جهانی علوم اسلامی ۱۳۷۷ ص ۱۵۰-۱۵۱

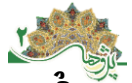
مظاهری علی اکبر، هشدارهای تربیتی، قم چاپ اول انتشارات هجرت ۱۳۷۴ ص ۲۲.

بهشتی احمد، اسلام و تربیت کودکان، تهران چاپ دوم سازمان تبلیغات اسلامی ۱۳۷۲ ص ۱۶.

۲. فرهادیان رضا، ص ۷۰.

۳. باقری خسرو، نگاهی دوباره به تربیت اسلامی، تهران انتشارات مدرسه چاپ دوم ۱۳۷۵ ص ۱۳۵-۱۳۴. حسینی زاده علی، سیره تربیتی پیامبر اهل بیت تربیت فرزند، قم پژوهشکده حوزه و دانشگاه چاپ اول ۱۳۸۰ ج ۱ ص ۹۸. فرهادیان رضا، همان، ص ۷۹.

۶- هماهنگی روش های پرورشی با ظرفیت های وجودی مختلف کودک است. توانایی و قلمرو وسیع انسان ها با هم مختلف است لذا روش های پرورشی باید متناسب با ظرفیت و توانایی افراد انتخاب شود.^۱

۷- یکی دیگر از ویژگی های انسان پدیده دل بستگی است که در قرآن از آن به حب یاد شده است این ویژگی محرک بسیار نیرومندی است که با آن می توان آدمی را آماده هر کاری کرد یا او را از هر کار ناپسندی دور گرداند. آسیب های آن افراط و تفریط در آن می باشد.^۲

۸- هماهنگی روش های پرورشی با اصل آزادی است. یکی از ویژگی های انسان اختیار و اراده او است و هرگونه اجبار و تحمیل با اختیار در تضاد است و انسان چون کنجکاو است و کنجکاو هم نیاز به آزادی دارد.^۳

عوامل موثر در پرورش عاطفه

۱- محبت: یکی از روش های پرورش عاطفه انسان توجه و اظهار محبت است. محبت یعنی ابراز علاقه و توجه به آسایش و احساسات دیگران.^۴ محبت برای انسان نیاز طبیعی به حساب می آید و زندگی بدون محبت سرد، بی صفا و خسته کننده می باشد، هر انسانی دوست دارد محبوب

۱. امینی ابراهیم، تعلیم و تربیت در اسلام، تهران انتشارات انجمن اولیا و مربیان جمهوری اسلامی ایران چاپ اول ۱۳۷۶ ص ۱۸۶.
۲. موسوی کاشمری مهدی، روش های تربیت، قم مرکز انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی چاپ اول ۱۳۷۹ ص ۸۲ حسینی زلده علی، همان، ص ۸۴-۸۳.
۳. فقیهی علی نقی، اصول تعلیم و تربیت، فصلنامه تعلیم و تربیت ش ۴۱ ص ۳۱. حاجی ده آبادی محمد علی، همان، ص ۷۶-۷۴. نریمانی زمان آبادی بهجت، آسیب شناسی روش های تربیت فرزندان، پایان نامه سطح ۱۳۸۴، ص ۲۲۷. فرهادیان رضا، همان، ص ۷۷.
۴. میشل بریا، کلیدهای پرورش هوش اخلاقی در کودکان و نوجوانان، مترجم: فرناز فرود، تهران موسسه انتشارات صابرین چاپ اول ۱۳۹۰ ص ۱۷۱.

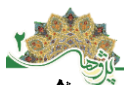
دیگران باشد و از اظهار محبت آنها دلگرم شود. و نسبت به افراد دیگر هم دلبستگی داشته باشد تا پایه‌های محبت محکم گردد البته در ابراز محبت باید میانه رو بود چراکه محبت زیاد توقعات و چشم داشت‌های نابجایی به دنبال دارد. از نظر روانشناسی، بانسان دادن عواطف به کودکان می‌توان بیان عواطف را به آنها آموخت محبت به کودک، درس اطاعت است و چراغ رشد انسان را روشن می‌کند.^۱

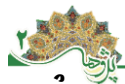
۲- خوش رویی: یکی دیگر از راه‌های که باعث پرورش عاطفه و سبب جذب علاقه‌ی دیگران می‌شود؛ مهرورزی، نرم خویی و ابراز علاقه بجا و مناسب نسبت به دیگران است. چنین روشی در زندگی نه تنها باعث افزایش عواطف افراد می‌گردد بلکه اطاعت و حرف شنوی دیگران را به دنبال دارد. در حال حاضر اگر ما شاهد برخوردهای نامناسب بین افراد خانواده و جامعه هستیم این برخورد ریشه در بی مهری و رفتارهای خشن و به دور از عاطفه‌ی انسانی است که اگر درست نگردد عواقب ناخوشایندی برای خانواده و جامعه به بار می‌آورد. خوش رویی باعث به وجود آمدن صفا و آرامش، اعتماد به نفس و شکوفاشدن استعدادهای کودکان می‌شود.

۳- چشم پوشی از عیوب: از شیوه‌های پسندیده و انسانی که به پرورش عاطفه منجر می‌شود عفو و گذشت و بخشش است. بدون شک، گرفتن

۱. فلاح پور، زهرا، شیوه‌های تربیت از دیدگاه امام سجاده، پایان نامه سطح ۲ مرکز مدیریت حوزه علمیه خاوران ۸۰-۷۹ ص ۵۱.

فرهادیان رضا، همان، ص ۷۶. توماس کیلونا، روان شناسی رشد، مترجم: مهدی قراچه داغی، تهران نشر دایره چاپ یادیهمن ۱۳۷۷ ص ۶۶. حیدری داینی طیبیه، تربیت دینی کودک از دیدگاه امام علی (ع)، پایان نامه سطح ۲ مرکز مدیریت حوزه علمیه خاوران ۱۳۸۴ ص ۷۷. امینی ابراهیم، آیین تربیت، تهران انتشارات اسلامی طلوع آزادی چاپ هشتم ۱۳۶۵ ص ۱۱۸.

چنین روشی در زندگی از جانب افراد، زمینه را برای تقویت و شکوفایی بعد عاطفی فراهم می‌کند.^۱

۴- همنوایی و همدردی: یکی از راه‌های مناسبی که باعث افزایش و محکم شدن عواطف در جامعه انسانی می‌شود شیوه همسویی، همدردی، همرنگی و همنوایی نسبت به یکدیگر در زندگی فردی، خانوادگی و اجتماعی است. توجه به چنین روشی باعث شکوفایی بعد عاطفی در میان افراد به ویژه در میان فقرا و بی‌نویان جامعه می‌شود. همدلی والدین اثر مهمی بر محافظت از فرزند خود دارد؛ زیرا زمانی که والدین از شرایط فرزندشان اطلاع داشته باشند در زمان حادثه بهتر و آگاه‌تر مراقب او هستند. همدلی کودکان را بر دبار و دلسوز می‌کند و آنها را نسبت به نیازهای دیگران فهیم می‌سازد.^۲

۵- هدیه دادن: از شیوه‌های پسندیده‌ای که در روابط عاطفی آثار مثبتی را بر جای می‌گذارد هدیه دادن است. همه افراد باید به این کار توجه کنند اگرچه نوع هدیه دادن با توجه به سن و جنس و... فرق می‌کند ولی خود هدیه دادن به پرورش جنبه عاطفی افراد کمک می‌کند و باعث دوستی و علاقه بیشتر میان افراد می‌گردد.^۳

۶- هماهنگی میان گفتار و رفتار: برای اینکه رفتار انسان یک ارزش محسوب شود باید در گفتار و رفتار بروز کند. گوینده سخنی که بیان می‌کند باید قبل و بیشتر از آن به او عمل کند. کودکان همه آنچه را که در

۱. حیدری داینی طیبیه، همان، ص ۸۹، فلاح پورزهره، همان، ص ۴۵

۲. میشل بریا، همان، ص ۳۱.

۳. حیدری داینی طیبیه، همان، ص ۸۲

گفتار و رفتار بزرگترها می‌بینند تصویر برداری والگوی خود می‌سازند پس باید هماهنگی بین دیده‌ها و شنیده‌ها باشد تا در ذهن کودکان آشفته‌گی نیاید.

۷- نیکی در برابر بدی‌ها: یکی دیگر از راه‌هایی که به پرورش عواطف مثبت کمک می‌کند برخورد معقولانه در برابر رفتارهای ناشایست است. اگر انسان درست برخورد کند علاوه بر اینکه باعث شکوفایی عواطف می‌گردد باعث مهربانی انسان‌ها با هم می‌شود.

۸- الگو دهی: از بهترین شیوه موثر در پرورش عاطفی، الگودهی است. والدین نخستین الگوهای تربیتی کودک می‌باشد که وظیفه سنگینی به دنبال دارد. والدین باید نمونه افراد صالح و شایسته باشند و خوبی‌ها را برای فرزندان، در عمل، نشان دهند تا آنان به رفتارهای شایسته از حالت بالقوه به فعلیت برسند. هر چه والدین الگوی بهتری برای خود انتخاب کرده باشند میزان تأثیر و نفوذ در فرزندان بیشتر است.^۱

۹- خوش رفتاری: رفتار خوش و متواضعانه در زندگی شخصی و جمعی در پرورش عواطف انسانی موثر است.^۲

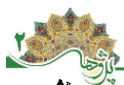
نقش عاطفه در زندگی فردی و اجتماعی

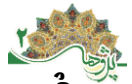
۱- نقش عاطفه در زندگی فردی: انسان برای حیات و زندگی جسمانی

۱. محامی مصطفی، مولوی حسین، بررسی فقهی بایدها و نبایدهای تربیت عاطفی فرزندان در سبک زندگی اسلامی، مطالعات فقه تربیتی بهار ۹۴ شماره ۱۰، حیدری دایمی طیب، همان، ص ۷۳. امینی ابراهیم، همان، ص ۲۱.

۲. نشریه سخن صبا، شماره سوم ۱۳۹۰/حسینی مریم السادات، تربیت عاطفی فرزندان از دیدگاه آیات و روایات، ۱۳۹۳ ص ۱۲۶.

فلاح پور، زهرا، همان، ص ۵۹. عبدالعزیز صادقی، نقش عاطفه در تربیت از دیدگاه پیامبر ﷺ

خود همیشه نیازمند هواست و برای حیات روحی و معنوی خود نیاز به احساس محبت و عاطفه دارد. خانه جایگاهی است برای آرامیدن تن تا بعد جسمانی در آن آرام گیرد اما انسان نیازمند جایگاه دیگری به نام قلب تا روح و روانش آسایش یابد.

الف) تعادل و توازن روح در پرتو عاطفه: تعادل روحی در سایه‌ی عطوفت و محبت شکوفا می‌شود کسی که مورد عطوفت دیگران واقع می‌شود به زندگی امیدوار می‌شود چرا که خود را هرگز تنها و بی کس احساس نمی‌کند تا آرامش خود را از دست بدهد بلکه هر روز بر عواطف انسانی اش اضافه می‌شود. فرزندان باید در خانواده احساس امنیت و آرامش روانی کنند. باید آنها بتوانند ناراحتی‌ها و نگرانی‌های خود را بدون اضطراب بیان کنند باید خطاهای آنها را متذکر شد ولی دائم نباید توبیخ شوند.

ب) رشد و سلامت جسم: سلامت جسمی انسان وابسته به متعادل بودن روح است هر گاه روح انسان از محبت‌های پدر و مادر پر باشد در نتیجه از آرامش و اعتماد لازم برخوردار خواهد بود.

۲- نقش عاطفه در زندگی اجتماعی: برای اینکه جامعه‌ای مطلوب واقع شود باید از عاطفه مناسب برخوردار باشد چرا که عاطفه نقش اساسی در ارتباط‌های انسانی و اجتماعی دارد.

الف) امنیت در پرتو عطوفت: ب) اخوت در پرتو عطوفت: افراد یک جامعه زمانی به برادری و برابری می‌رسند که در چنین جامعه‌ای الفت و عطوفت ایجاد شود.

ج) وحدت در پرتو عطوفت: جامعه‌ای از وحدت و یک رنگی برخوردار است که از عاطفه برخوردار باشد؛ زیرا با بهره گرفتن از این صفت پسندیده

ونیکو در جامعه، روابط سالم رونق پیدا کرده است.

د) تعاون و همکاری در پرتو عطوفت: انسان به عنوان موجودی اجتماعی در میان نیازهای فراوان نمی‌تواند خود به تنهایی همه را برآورده سازد از این رو از نعمت عقل برخوردار است تا بتواند با همکاری زندگی بهتری داشته باشد.^۱

نقش مادر در تربیت عاطفی

اهمیت تربیت انسان بر هیچ کس پنهان نیست هیچ مکتبی اهمیت این حرف را انکار نمی‌کند. اختلاف در هدف‌ها و روش‌های تربیتی می‌باشد. در اسلام بر تربیت دوران کودکی فراوان تاکید شده است و آن را از جمله وظایف والدین به خصوص مادر به حساب می‌آید و بر جسته‌ترین نقش مادر، نقش تربیتی آن می‌باشد.^۲

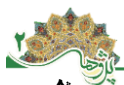
کودک اولین بار از مادر آداب و رسوم اجتماعی را یاد می‌گیرد. از او یاد می‌گیرد که چگونه با دیگران رفتار کند و عواطف چون بخشی از شخصیت آدمی است ویژگی‌ها و تغییرات آن نقش مهمی در شخصیت و شکل‌گیری انسان دارد. عواطف، زندگی را گرم و دلپذیر می‌سازد و انسان را به حرکت و کوشش و تلاش وادار می‌کند.

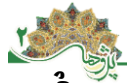
آنچه که باعث رشد و تکامل کودک می‌شود و عواطف او را جهت می‌دهد به کیفیت و شکل عواطف مادر بستگی دارد. در اصل عواطف مادر است که

۱. همان. میرجلیلی علی محمد، همان.

۲. الهمدار نویره، وظایف والدین در تربیت دینی و عاطفی فرزندان، موسسه آموزش عالی بنت الهدی، فصلنامه تخصصی طهور، سال چهارم شماره ۱۰ پاییز ۱۳۹۰، ص ۱۲۷.

۳. لطف آبادی حسین، عواطف و هویت نوجوانان و جوانان، تهران سازمان ملی جوانان نسل سوم، چاپ اول ۱۳۸۰ ص ۸.

برچگونگی عواطف کودک تأثیر می‌گذارد و این عواطف مادر است که بر روی کیفیت رفتار مادرانه تأثیر مثبت یا منفی می‌گذارد.^۱

مادر به لحاظ عاطفی سرشار از مهر و محبت است چون ساختار وجودی مادر طوری آفریده شده که قدرت جذب فوق العاده دارد و در برابر احساسات و عواطف از توان بالایی برخوردار است. یکی از نیازهای طبیعی انسان، نیاز به مهر و محبت است، و انسان چون خودش را دوست دارد و دوست دارد و دوست دارد محبت دیگران واقع شود. کودکان بیشتر از بزرگترها نیاز به محبت دارند، کودک به اینکه چه می‌خورد یا چه می‌پوشد زیاده‌توجه ندارد ولی به این زیاد توجه دارد که محبوب چه کسی باشد. به کودکان محبت کنیم تا تصویر ذهنی مثبت به دست آورند. محبت و مهرورزی همان گونه که از دوران کودکی پایه‌گذاری می‌شود بهترین فرد برای این کار مادر می‌باشد و در اسلام به این موضوع اهمیت فوق العاده‌ای قائل می‌باشند.

پیامبر اکرم ﷺ می‌فرماید: «کودکان را دوست بدارید و به آنها اظهار محبت کنید پس اگر به آنان وعده‌ای دادید و به آن وفا کنید زیرا آنان روزی خود را به دست شما می‌بینند».^۲

مهر و محبت مادرانه یک زن، بیش از آنکه به آگاهی‌ها و اطلاعاتش بستگی داشته باشد به احساساتش وابسته است جو عاطفی محیط کودک را احساسات و عواطف مادر به وجود می‌آورد زیرا احساسش به طور مستقیم

۱. میریام دیوید، رفتار بانوزاد، مترجم: زهرامعتمدی تهران انتشارات لک لک چاپ اول ۱۳۷۸ ص ۴۴.

۲. الهدار نویره، همان. علامه مجلسی، بحار الانوار، ج ۶۸ ص ۳۹۶.

بر روی رفتار کودک تأثیر می‌گذارد.^۱

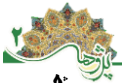
فرزند برای مادر مایه امید و نشاط است. مادر، با لبخند کودک همه چیز را فدای او می‌کند و برای کودک مایه نشاط و امید است. در واقع میان مادر و فرزند تبادل عاطفی است و این عاطفه است که زندگیشان را رونق می‌بخشد و زندگی بدون آن ارزشی ندارد. کودک خردسال بخش بزرگی از زندگیش را با مادر می‌گذراند و مادر مظهر قدرت و محبت است. عواطف مادر است که نهال انس و آشنایی را در دل کودک می‌کار و باران مهر و محبت او را آبیاری می‌کند. عاطفه مادر با هیچ چیز قابل مقایسه نیست و هیچ مهر همانند مهر مادر دائمی نیست و هیچ خشمی چون خشم مادر گذرا نیست. عاطفه بر همه چیز غلبه می‌یابد و بر همه وجود کودک نفوذ دارد.^۲

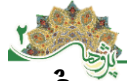
وقتی کودک مورد محبت مادر قرار گیرد به او علاقه‌ی بیشتر می‌ورزد و مادر را فردی قابل اعتماد می‌داند و به حرف او بهتر گوش می‌دهد. هر چه مادر به خواسته‌های کودک توجه کند کودک هم در عوض خواسته‌های مادر را رعایت می‌کند. در چنین محیطی است که مادر بهتر فرزند را تربیت می‌کند. کودک در محیط گرم خانواده اظهار محبت را از پدر و مادر یاد می‌گیرد و خوش‌قلب و خیر خواه تربیت می‌شود زیرا طعم شیرین محبت را چشیده است. اگر چه در کلام پیشوایان دینی از افراط در محبت به فرزندان نهی شده است.^۳

۱. میریام دیوید، همان.

۲. قائمی، علی، نقش مادر در تربیت، تهران انتشارات امیری، چاپ هشتم، ۱۳۷۱، ص ۹۰.

۳. اله‌دار نویره، همان. توماس کیلونا، همان، ص ۶۸.

مادری که در اثر بی توجهی و یا آگاهانه سرمایه عواطف را بیهوده تلف می کند واز آن برای سازندگی صحیح کودک بهره نمی گیرد خطراتی را برای زندگی طفل موجب می شود کمبود عاطفه به ویژه در زمینه محبتی و مهرورزی باعث نابسامانی جسمی و روانی می شود. کودکی که مهر کافی می بیند ولی کنترل کافی بر آن ندارد از لحاظ روحی ضعیف و بی بند و بارند، مهرورزی خوب است نه به آن اندازه که کودک اتکالی و طلبکار بار آید، خشم و قهر خوب است ولی نه به آن اندازه که کودک از زندگی سیر شود کودکانی که کمبود محبت دارند حتی در سنین جوانی با چند کلمه چرب زبانی منحرف می شوند آثار بی لیاقتی بسیاری از والدین به ویژه مادر در امر تربیت فرزندان در چهره آنان پیداست عدم قدرت در غلبه بر احساسات، وجود غم زندگی و ماتم، چهره زرد و پژمرده، تبهکاری ها و... تا حد زیادی مربوط به کمبود عاطفه و یا عدم تعدیل عواطف بستگی دارد. جو عاطفی خانواده به ویژه مادر امری نیست که بتوان آن را نادیده بگیریم.^۱

این محیط خالی از عواطف اثر زیادی بر رشد کودک به جای خواهد گذاشت. مادرانی هستند که در ایجاد یک فضای عاطفی مناسب برای رشد کودک دچار مشکل می شوند. مواردی از جمله: امکانات اقتصادی، اجتماعی، بیماری یکی از والدین و... می تواند عامل برخورد نامناسب بین مادر و فرزند باشد. این احساسات عواطف مادر را کم خواهد کرد مادر نمی تواند نیازهای کودکش را بر طرف سازد و نمی تواند ارتباطی سازنده با فرزند داشته باشد.^۲

۱. قائمی، علی، همان.

۲. میریام دیوید، همان.

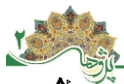
روان انسان دارای دو جنبه عقلی و عاطفی است. مغز ما هم مرکز عواطف و هم مرکز تفکر می باشد. و مادر باید به هر دو جنبه توجه داشته باشد و اگر تنها به پرورش تفکر کودک توجه کند کودک مانند ضبط صوت می ماند و از نصف مغز استفاده شده است و اگر می خواهیم کودک سالمی داشته باشیم باید از تمام مغز او استفاده کنیم و مادر باید هر دو جنبه را پرورش دهد.^۱

در نتیجه به طور خلاصه می توان بگوییم که سعادت و خوشبختی و در عین حال بدبختی و ناسامانی فرزند بستگی به عواطف مادران دارد به شرط آنکه تعدیل و کنترل شود و یک مادر باید نسبت به سطح درک عقلی و اخلاقی کودک خود شناخت داشته باشد و موقعیت های فعلی و آمادگی روانی و احساسات کودک را خوب بشناسد و سخنان فرزند خودش را کاملاً گوش بدهد و بعد درباره آن اظهار نظر کند و با آن احساس همدلی و همدردی کند و هرگز شخصیت کودک را از بین نبرد و کودک را آن گونه که هست بپذیریم.

حاصل عواطف

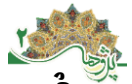
عواطف باید پرورش پیدا کند تا زمینه ای برای زندگی عادی فراهم شود و اتفاقات باعث به وجود آمدن آسیب هایی بر آن نگردد. برای عواطف دو جنبه می توان در نظر گرفت. در جنبه مثبت می توان لذت بخشی، بروز شادابی و نشاط، امید به زندگی، احساس امنیت، آرامش فکر، درست اندیشیدن و... و در جنبه منفی می توان اضطراب، افسردگی، ترس، اندوه،

۱. بهشتی احمد، همان، ص ۱۸۷.

نومیدی و... رانام برد.^۱

آثار عاطفه به این بستگی دارد که چه نوع باشد و این آثار در رفتار، حرکات و واکنش‌های افراد موثر است.

دوره مطالعاتی اخلاق و معنویت

دفتر اول

بهار و تابستان ۱۳۹۶

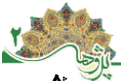

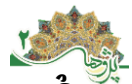
۱. پیوند علوم تربیتی ۱۳۸۶ شماره ۱۱. قائمی علی، تربیت برای زندگی در جنبه عاطفی

فهرست منابع

- کتاب

۱. امینی، ابراهیم (۱۳۶۵)، *آیین تربیت*، تهران: انتشارات اسلامی طلوع آزادی.
۲. _____ (۱۳۷۶)، *تعلیم و تربیت در اسلام*، تهران: انتشارات انجمن اولیا و مربیان جمهوری اسلامی ایران.
۳. باقری، خسرو (۱۳۷۵)، *نگاهی دوباره به تربیت اسلامی*، تهران: انتشارات مدرسه.
۴. بهشتی، احمد (۱۳۷۲)، *اسلام و تربیت کودکان*، تهران: سازمان تبلیغات اسلامی.
۵. پاول هنری، ماسن و دیگران (۱۳۸۰)، *رشد و شخصیت کودک*، مترجم مهشید یاسائی، تهران: نشر مرکز کتاب ماد.
۶. توماس، کیلونا (۱۳۷۷)، *روان شناسی رشد*، مترجم: مهدی قراچه داغی، تهران: نشر دایره چاپ یاد بهمن.
۷. جمعی از مولفان (۱۳۷۵)، *روانشناسی رشد*، تهران: سمت.
۸. جلالی، مهدی (۱۳۴۲)، *روانشناسی کودک*، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
۹. حاجی ده آبادی، محمد علی (۱۳۷۷)، *درآمدی بر نظام تربیتی اسلام*، قم: مرکز جهانی علوم اسلامی.
۱۰. حسینی زاده، علی (۱۳۸۰)، *سیره تربیتی پیامبر و اهل بیت تربیت فرزند*، قم: پژوهشکده حوزه و دانشگاه.
۱۱. دهخدا، علی اکبر (۱۳۸۵)، *نعت نامه دهخدا*، تهران: انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.

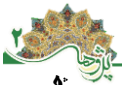

۱۲. رضوی، مسعود، *روان شناسی رشد و پرورش کودک*، تهران: سازمان انتشارات و خدمات فرهنگی.
۱۳. شرفی، محمد رضا (۱۳۶۸)؛ *مراحل رشد و تحول انسان*، تهران: چاپ و انتشارات وزارت و فرهنگ ارشاد اسلامی.
۱۴. عمید، حسن (۱۳۸۱)، *فرهنگ نامه*، تهران: امیرکبیر.
۱۵. فرهادیان، رضا (۱۳۷۶)، *آنچه درباره کودکان و نوجوانان باید بدانیم*، قم: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم.
۱۶. قائمی، علی (۱۳۷۱)، *نقش مادر در تربیت*، تهران: انتشارات امیری.
۱۷. لطف آبادی، حسین (۱۳۸۰)، *عواطف و هویت نوجوانان و جوانان*، تهران: سازمان ملی جوانان نسل سوم.
۱۸. لورابریک، *روانشناسی رشد*، مترجم: یحیی سید محمدی، ارسباران.
۱۹. مجلسی، محمدتقی، *بحار الانوار*.
۲۰. معین، محمد (۱۳۸۲)، *فرهنگ نامه*، تهران: نشر بهزاد.
۲۱. مظاهری، علی اکبر (۱۳۷۴)، *هشدارهای تربیتی*، قم: انتشارات هجرت.
۲۲. مظلومی، رجبعلی (۱۳۷۴)، *تربیت معنایی انسان*، تهران: انجمن اولیا و مربیان جمهوری اسلامی ایران.
۲۳. موسوی کاشمری، مهدی، *روش های تربیت*، قم: مرکز انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی.
۲۴. میریام، دیوید (۱۳۷۸)، *رفتار با نوزاد*؛ مترجم زهرامتمدی، تهران: انتشارات لک لک.
۲۵. میشل، بریا (۱۳۹۰)، *کلیدهای پرورش هوش اخلاقی در کودکان و نوجوانان*، مترجم: فرناز فرود، تهران: انتشارات صابرین.

—مقاله

۱. اجلال، زهرا، «قرآن از عاطفه سخن می گوید»، گرفته شده از سایت تبیان ۱۳۹۲/۱۱/۲۶.
۲. دیناروند، جعفر، «دوستداران تربیت».
۳. صادقی، عبدالعزیز (۱۳۹۰)، «نقش عاطفه در تربیت از دیدگاه پیامبر(ص)»، نشریه سخن صبا، شماره سوم.
۴. صنوبری صادق، «نقش عاطفه در تعلیم و تربیت قرآنی»، موسسه صابره.
۵. فقیهی علی نقی، «اصول تعلیم و تربیت»، فصلنامه تعلیم و تربیت، ش ۴۱.
۶. فقیهی، علی نقی، «شیوه های تربیتی و تاثیر آن در آرامش روانی از دیدگاه امام علی(ع)»، نشر تربیت اسلامی، کتاب چهارم.
۷. قائمی، علی (۱۳۸۶)، «تربیت برای زندگی در جنبه عاطفی»، پیوند، علوم تربیتی، شماره ۱۱.
۸. کریم زاده، جواد، «عواطف مثبت و منفی».
۹. محامی، مصطفی؛ مولوی، حسین (۱۳۹۴)، «بررسی فقهی بایدها و نبایدهای تربیت عاطفی فرزندان در سبک زندگی اسلامی»، مطالعات فقه تربیتی، شماره ۱۰.
۱۰. میرجلیلی، علی محمد، «عواطف مثبت، آثار و راهکارهای آن در سوره یوسف».
۱۱. نظری، غلامرضا (۱۳۹۲)، «نقش تربیتی عاطفه در اسلام»، فصلنامه علمی فرهنگی پیام خرد، شماره ۱-۲.
۱۲. الهمدار، نویره (۱۳۹۰)، «وظایف والدین در تربیت دینی و عاطفی

فرزندان»، فصلنامه تخصصی طهورا، سال چهارم شماره ۱۰.

- پایان نامه

۱. حسینی، حبیبه (۱۳۸۳)، «بررسی عواطف و احساسات در تعلیم و تربیت از دیدگاه اسلام و علوم جدید»، پایان نامه کارشناسی، مرکز مدیریت حوزه علمیه خواهران.
۲. حسینی، مریم السادات (۱۳۹۳)، «تربیت عاطفی فرزندان از دیدگاه آیات و روایات»، پایان نامه سطح ۲ مرکز مدیریت حوزه علمیه خواهران.
۳. حیدری داینی، طیبه (۱۳۸۴)، «تربیت دینی کودک از دیدگاه امام علی (ع)»، پایان نامه سطح ۲ مرکز مدیریت حوزه علمیه خواهران.
۴. زینلی ده رجبی، فاطمه (۱۳۹۱)، «تبیین تربیت عاطفی از منظر علامه طباطبایی»، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه اصفهان دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی.
۵. فلاح پور، زهرا (۸۰-۷۹)، «شیوه های تربیت از دیدگاه امام سجاد»، پایان نامه سطح ۲ مرکز مدیریت حوزه علمیه خواهران.
۶. مرادی، علی (۱۳۹۱)، «تبیین شیوه های تربیت عاطفی کودک از دیدگاه پیامبر اکرم (ص)»، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه علامه طباطبایی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی.
۷. نریمانی زمان آبادی، بهجت (۱۳۸۴)، «اسیب شناسی روش های تربیت فرزندان»، پایان نامه سطح ۲، مرکز مدیریت حوزه علمیه خواهران.

